

Aleksander Szarapo, Rafał Czachor

"Wnieszajaja politika Respubliki Biełarus' w 2000-je gody", red. Aleksander Szarapo, Mińsk 2010 : [recenzja]

Wschodnioznawstwo 5, 247-252

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wnieszynjaja politika Respubliki Bielarus' w 2000-je gody,
Aleksander Szarapo (red.), BGU, Minsk 2010, ss. 84¹
(Rafał Czachor)

Polityka zagraniczna Republiki Białoruś, kraju powstałego w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego w 1991 r., w białoruskiej nauce nie doczekała się jeszcze kompleksowego omówienia. Istotne wysiłki w celu opracowania i oceny najważniejszych kierunków białoruskiej polityki zagranicznej podejmują badacze z Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku. Recenzowana publikacja, wydana w 2010 r., w XIX rocznicę ogłoszenia niepodległości Białorusi, kontynuuje problematykę podjętą przez Władimira Snapkowskiego w pracy *Polityka zagraniczna Białorusi*². Niewielkie opracowanie o charakterze skryptu dla studentów stosunków międzynarodowych dokonuje przeglądownego, aczkolwiek dalece niekompletnego podsumowania najważniejszych kierunków białoruskiej polityki zagranicznej. Publikacja została podzielona na 11 obszarów tematycznych.

We wstępie zaznacza się, że w okresie niespełna 20 lat funkcjonowania niepodległej Republiki Białoruś dokonał się proces kształtowania i petryfikacji państwowości. Na mocy historii i tradycji Białoruś wyraża własne interesy geopolityczne, posiada własną tożsamość. W polityce zagranicznej państwo bazuje na pragmatyzmie, dzięki czemu jest podmiotem samowystarczalnym, gotowym do rozwoju w trudnych warunkach międzynarodowych. Nieokreślone bliżej „trudności i problemy w realizacji polityki zagranicznej”, którym towarzyszyły błędy i iluzje zrzuca się na karb braku doświadczenia młodej dyplomacji narodowej. Badacze, kreśląc ogólny obraz białoruskiej polityki zagranicznej, powtarzają najważniejsze tezy głoszone przez Aleksandra Łukaszenkę i oficjalne stanowiska białoruskiej dyplomacji. Jednoznacznie pozytywnie ocenia się ostatnie dziesięciolecie, jak i całość polityki zagranicznej Białorusi po 1991 r. Wyraźnie brakuje głębszej refleksji, że antydemokratyczny kurs trwający w ciągu całego piętnastolecia rządów Łukaszenki, połączony z długotrwałą dominacją wektora wschodniego, nadmiernym uzależnieniem od Rosji doprowadził do marginalizacji kraju w polityce europejskiej. Białoruś, kraj średniej wielkości, położony w geopolitycznie ważnym miejscu Europy, odgrywa obecnie niewspółmiernie małą – w porównaniu do swojego potencjału – rolę,

¹ *Внешняя политика Республики Беларусь в 2000-е годы*, под ред. А.В. Шаропо, БГУ, Минск 2010, сс. 84.

² У. Е. Snapkoўскі, *Знешняя палітыка Рэспублікі Беларусь: курс лекцый*, Мінск 2007.

w politycznym i gospodarczym życiu kontynentu. Po dwóch dekadach istnienia niepodległego państwa białoruskiego autorzy recenzowanej publikacji za najważniejsze osiągnięcie okresu wciąż uważają istnienie Republiki Białoruś na politycznej mapie świata. Stwierdzenie to, choć współbrzmi z oficjalnym stanowiskiem białoruskich władz, wystawia władzom i dyplomacji tego kraju niską ocenę.

W rozdziale *Białoruś we współczesnym świecie* stwierdza się, że środowisko międzynarodowe znajduje się w przejściowej fazie między ładem jednobiegunowym a wielobiegunowym. Władze Białorusi zawsze zdecydowanie występowały przeciwko dominacji Stanów Zjednoczonych w polityce światowej, uzasadniając to zgubnymi konsekwencjami dla społeczności światowej. Postępowanie białoruskiego kierownictwa, dynamiczne i ambitne działanie w trudnych warunkach izolacji i politycznych nacisków na władze Republiki Białoruś, zmierzało ku wielowektorowości, zdobyciu niezależnej pozycji w społeczności międzynarodowej. Czynnikiem wzmacniającym tę tendencję było niepowodzenie w realizacji Państwa Związkowego Białorusi i Rosji oraz chęć politycznego i gospodarczego uniezależnienia od Moskwy. Wielowektorowość zasadza się na postulacie zapewnienia suwerenności i bezpieczeństwa Białorusi. Autorzy zaznaczają również istotną rolę Republiki Białoruś w procesie kształtowania bezpieczeństwa europejskiego. Brak przy tym odwołania się do najważniejszych aktów prawnych regulujących politykę zagraniczną państwa, jej konceptualizacji oraz oceny rezultatów dziesięciolecia białoruskiej wielowektorowości.

Rozdział *Stosunki Republiki Białoruś z krajami WNP* zarysowo przedstawia najważniejsze elementy bilateralnych kontaktów Republiki Białoruś z państwami postradzieckimi. Autorzy recenzowanej pracy stwierdzają, iż stosunki te stanowią jeden z priorytetów polityki zagranicznej kraju i posiadają znaczny potencjał. Czynnikiemami tymi są: przynależność do jednej przestrzeni geopolitycznej z dominującą pozycją Rosji, uczestnictwo w strukturach reintegracyjnych różnego zaawansowania (unia celna, Państwo Związkowe, Organizacja Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym) oraz porównywalny poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego. Dążenie Białorusi do rozwoju kontaktów z krajami WNP uzasadnia korzystne saldo wymiany handlowej (1,1 mld USD w 2009 r.). W tym aspekcie kluczową rolę, oprócz Rosji, odgrywają Kazachstan, Ukraina, a także Azerbejdżan, Mołdawia i Turkmenistan. Oprócz więzi gospodarczych, Białoruś z Ukrainą łączy sprzyjające współpracy położenie geopolityczne. Podkreśla się, że Kijów może być dla Białorusi przewodnikiem w procesie odbudowy dialogu z krajami Europy Zachodniej. Perspektywy związane z wyborem Wiktora Janukowycza na prezydenta Ukrainy – zdaniem białoruskich badaczy – pozwalają mówić o rysującym się strategicznym partnerstwie obu państw. Znaczenie Kazachstanu dla białoruskiej polityki zagranicznej określa się przez pryzmat wspólnego uczestnictwa w unii celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej. W istocie wymiana handlowa między Białorusią i Kazachstanem jest stosunkowo skromna. Autorzy publikacji wyrażają nadzieję

na zwiększenie kontaktów gospodarczych poprzez uczestnictwo w unii celnej. Za istotnego partnera uważa się Azerbejdżan, choć kraj ten zajmuje dopiero 15 miejsce wśród największych partnerów handlowych Białorusi. Podkreśla się rosnącą częstotliwość wzajemnych wizyt, perspektywę współpracy w zakresie uczestnictwa w *Partnerstwie Wschodnim*. W publikacji słusznie zauważa się, że stosowanie przez Rosję środków taryfowych i pozataryfowych przeczy idei unii celnej i stawia sens jej istnienia pod znakiem zapytania. Brak jednak podkreślenia, że funkcjonowanie Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej, podobnie jak innych postradzieckich struktur reintegracyjnych, obciążone jest nadmiernym balastem politycznym i uzależnione od politycznych decyzji przywódców. Optymistyczne założenia i stanowisko autorów pracy należałoby zweryfikować z dotychczasowymi niewielkimi sukcesami procesu integracji gospodarczej.

Rozdział *Stosunki białorusko-rosyjskie* przedstawia wyłącznie ważniejsze elementy bilateralnych relacji, określanych mianem partnerstwa strategicznego. Wymieniono prawną bazę stosunków dwustronnych, najważniejsze umowy regulujące proces integracyjny obu państw (dokument powołujący Stowarzyszenie Białorusi i Rosji, Związek Białorusi i Rosji, Państwo Związkowe) oraz programy realizowane w ramach Państwa Związkowego. Nie przedstawiono i nie omówiono innych istotnych dokumentów regulujących stosunki bilateralne, w tym szczególnie ważny dla obu państw charakter i zakres współpracy militarnej. Autorzy skupili się na wypisaniu aktów prawnych, krótkim przedstawieniu funkcjonowania białoruskiej mniejszości narodowej w Rosji oraz charakterystyce stosunków gospodarczych. W tekście brak omówienia najważniejszych wydarzeń stosunków dwustronnych. Brak najbardziej podstawowego komentarza do budowanych przez lata w podniosłej atmosferze „bratniego związku państw” stosunków, których trwająca od początku XXI w. głęboka reorientacja doprowadziła do poważnych przeobrażeń w białoruskiej polityce zagranicznej. Nie wzmiankuje się też o tym, że rosyjska polityka zagraniczna doprowadziła do reorientacji Białorusi na wielowektorowość.

Białoruś i Unia Europejska to szkic wybranych elementów współpracy dwustronnej, skupiający się na zagadnieniu euroregionów i perspektywach związanych z *Partnerstwem Wschodnim*. Stwierdza się, że Białoruś to kraj europejski nie tylko ze względu na geograficzne położenie, ale także poziom rozwoju gospodarczo-społecznego. Powyższy czynnik, podobnie jak tysiąckilometrowa granica białorusko-unijna predestynuje oba podmioty, zdaniem autorów recenzowanej pracy, do zbliżenia i zacieśniania więzów. W rozdziale pominięto węzłowe problemy relacji dwustronnych, koncentrując się na sprawach gospodarczych, stosunkach ekonomicznych w kręgu państw sąsiedzkich.

Rozdział *Stosunki Republiki Białoruś z krajami Dalekiego Wschodu* porusza ważną dla władz w Mińsku w ostatnim dziesięcioleciu kwestię zacieśnienia więzów z partnerami azjatyckimi. Obranie przez Białoruś polityki wielowektorowości wyraziło się m.in. w poszukiwaniu strategicznych partnerów na Dalekim Wschodzie.

Owoce tych wysiłków stało się zawarcie partnerstwa strategicznego z Chińską Republiką Ludową oraz uprzywilejowane stosunki polityczne i handlowe z Wietnamem. Autorzy książki przybliżają wybrane wątki politycznej współpracy białorusko-chińskiej, podkreślając zgodność stanowisk rządów obu państw w wielu istotnych kwestiach, w tym w krytycznym stosunku wobec jednobiegunowego ładu światowego, konieczności budowy świata multipolarnego na bazie ONZ. Słusznie zauważa się, że stosunki te osiągnęły jakościowo nowy poziom w grudniu 2005 r., przy czym należy dodać, że impulsy do intensyfikacji współpracy są głównie wynikiem wizyt polityków, bazują na politycznych deklaracjach. Dla Białorusi, w ocenie badaczy, Chiny są wygodnym partnerem ekonomicznym, inwestorem i kredytodawcą. Podobnie ocenia się Wietnam, z którym Białoruś łączy przede wszystkim więź ideologiczna i wzajemne poparcie na forum organizacji międzynarodowych.

W rozdziale *Białoruś i kraje bliskowschodnie* obszernie przedstawiono kontakty polityczne i gospodarcze z wybranymi krajami regionu. Stosunki z Bliskim Wschodem są w recenzowanej pracy oceniane jako „jeden z głównych kierunków białoruskiej polityki zagranicznej”. Jako przykład badacze podają partnerstwo strategiczne z Iranem, choć *de facto* określenie to używane jest zdecydowanie na wyrost i nie odpowiada realnemu potencjałowi bilateralnych kontaktów. Obok bardzo krótkiej i ogólnikowej informacji o kontaktach politycznych Białorusi z niektórymi państwami regionu w publikacji zaprezentowano charakterystykę kontaktów gospodarczych, wybrane elementy stosunków wojskowych i kulturalnych. Uwaga w omawianiu poszczególnych relacji bilateralnych została skupiona na wynikach obrotów handlowych i ich saldzie. Za perspektywiczny kierunek współpracy określa się sektor energetyczny, przede wszystkim możliwość dostaw ropy naftowej z Iranu i Omanu. Współgrające z oficjalnym tonem Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Białoruś optymistyczne oceny autorów publikacji należałoby zweryfikować, gdyż stosunki Białorusi z krajami regionu noszą brzemień ideologiczne, ich pozbawiony harmonii, skokowy rozwój zależy od politycznych decyzji, a rachunek ekonomiczny wspólnych przedsięwzięć może z czasem udowodnić ich nieopłacalność.

Rozdział *Stosunki Białorusi z niektórymi państwami Ameryki* omawia w głównej mierze relacje z Wenezuelą i Kubą, jako państwami, z którymi z przyczyn politycznych Mińsk utrzymuje aktywne kontakty. Stosunki te stanowią istotny element białoruskiej wielowektorowości. Partnerstwa z wybranymi krajami latynoamerykańskimi bazują na politycznej zgodzie w sprawach bezpieczeństwa międzynarodowego i wizji ładu globalnego z wieloma równorzędnymi ośrodkami siły. W omawianej publikacji wspomina się o politycznych i ekonomicznych więzach, które wzmacniają kontakty Białorusi z niektórymi krajami Ameryki Południowej, lecz brak wyjaśnienia, że opierają się one w znacznym stopniu na indywidualnych kontaktach politycznych liderów państw. Autorzy pracy zaznaczają, iż stosunki Białorusi z Ameryką Łacińską nie odpowiadają potencjałowi obu stron i Mińsk powinien

zwiększyć działania stymulujące rozwój kontaktów politycznych i gospodarczych, tak by stawić opór rosnącym wpływom Rosji, Chin, Zachodu na latynoamerykańskim kontynencie. Podobne wnioski zawarte są w krótkiej informacji *Region Afryki w polityce zagranicznej Białorusi*. Stwierdza się, że współpraca Mińska z krajami Czarnego Łądu bazuje na wspólnym elemencie polityki zagranicznej – dążeniach do niezawisłości. Mimo skromnego dorobku, stosunki te mają, zdaniem autorów recenzowanej pracy, pomyślne perspektywy. Kroki ku wzmocnieniu relacji z Afryką białoruska dyplomacja podjęła w drugiej połowie pierwszej dekady XXI w. W rzeczywistości stosunki te mają ograniczony charakter. Wśród ważniejszych partnerów Białorusi wymienić należy Libię, Egipt i RPA. Współpraca polityczna jest wzmacniania dostawami broni przez białoruskich eksporterów.

Odkąd Białoruś obrała kierunek na wielowektorowość w polityce zagranicznej, oficjalne czynniki podkreślają znaczenie Ruchu Państw Niezaangażowanych w kształtowaniu niezależnej, niepoddającej się wpływom zewnętrznym polityce zagranicznej kraju. W rozdziale *Ruch Państw Niezaangażowanych* omówiono zasadnicze interesy Mińska, podkreślając gospodarcze korzyści płynące z członkostwa w organizacji. Współpraca z krajami Ruchu traktowana jest jako interesująca alternatywa dla napiętych relacji z Unią Europejską i Rosją. Trudno podzielać optymistyczny sąd białoruskiej dyplomacji i autorów recenzowanej publikacji, gdyż interesy polityczne i gospodarcze Białorusi i państw Afryki i Ameryki Łacińskiej są komplementarne tylko częściowo.

Rozdział *Białoruś i problemy bezpieczeństwa* przedstawia wybrane elementy stosunków Białorusi z NATO oraz OBWE. Autorzy pracy powtarzają najważniejsze zapisy oficjalnych stanowisk białoruskiej dyplomacji w sprawie bezpieczeństwa regionalnego, podkreślając dążenia Mińska do budowy pokojowych, bazujących na wzajemnym zaufaniu relacji z krajami Europy. Zaznacza się, że Białoruś obecnie zajmuje wobec NATO racjonalne i umiarkowane stanowisko, władze kraju dążą do zacieśniania relacji pomiędzy dwoma blokami polityczno-militarnymi, Organizacją Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym i Sojuszem Północnoatlantyckim. OBWE traktowane jest przez Białoruś jako główny instrument budowy pokojowych stosunków w Europie i w związku z tym Mińsk, podobnie jak i Rosja, wyraża postulat reformy i zwiększenia efektywności organizacji.

Ostatni rozdział publikacji *Republika Białoruś w Organizacji Narodów Zjednoczonych* dość szeroko omawia uczestnictwo Białorusi w pracach tej organizacji. Warto nadmienić, że Białoruska SRR znalazła się wśród założycieli ONZ w 1945 r. Autorzy przedstawiają najważniejsze elementy współpracy Mińska z Narodami Zjednoczonymi, w tym UNIDO, Bankiem Światowym, UNCTAD.

W podsumowaniu stwierdza się, że Białoruś zawsze broniła zasady wielobiegunowego świata, zasady równoprawności wszystkich państw, a działania białoruskiej dyplomacji wyróżniają się pokojowym charakterem i szacunkiem dla wszystkich państw świata. Zdaniem autorów publikacji, aktywna współpraca polityczna

i gospodarcza z krajami wszystkich kontynentów pozwala na stwierdzenie, że obrany przez Republikę Białoruś kurs w polityce zagranicznej jest właściwy.

Lektura recenzowanej pracy pozostawia bardzo duży niedosyt. Autorzy bazują na oficjalnych stanowiskach białoruskiej dyplomacji, powtarzając najczęściej używane formuły i deklaracje. Brak rzeczowej analizy polityki zagranicznej, przesłanek reorientacji polityki zagranicznej kraju w ostatnim dziesięcioleciu, czy wyjaśnienia istoty kursu wielowektorowości. Zarówno w polityce wewnętrznej, jak i w stosunkach wewnętrznych Białoruś przeżywa trudny okres. Uwarunkowana politycznie, pogłębiająca się niewydolność gospodarcza wraz z niekorzystną pozycją kraju na arenie międzynarodowej pozwala na zadanie pytania o trwałość białoruskiej niepodległości. Niestety, białoruscy autorzy nie poświęcili im uwagi, nawet w zdawkowej formie.